

Prizadevanje za pristno umetnost

Helena Vurnik: Sveta Katarina pred sodniki, 1919–20

✍ Milček Komelj

Oltarna slika sv. Katarine v Topolu pri Medvodah je eno najznačilnejših zgodnejših cerkvenih del Helene Vurnik (1882–1962), slikarke nemškega in poljskega rodu, ki se je leta 1913 poročila s slovenskim arhitektom Ivanom Vurnikom. Odtlej je ustvarjala na Slovenskem v tesnem sodelovanju z možem, ki je skupaj z njo likovno prenovil tudi poljski prezbitერიj.

figurami oziroma vodoravniciami in vertikalami je kompozicijo uskladila v popolno ravnovesje, ki ga poživlja tudi enakomerni ritem v gubanju slovenskih draperij, in jo kljub navznoter napetemu dogajanju usmerila v izrazito duhovno spokojnost. Tako vsestransko premišljeni sliki vdihuje slikarsko živost zlasti značilna umetničina barvitost, ornamentalno pa jo poživljata tudi dekorativna razčlenitev v spodnjem pasu slike in bordura na svetničini halji.

Sodniki oziroma antični modreci so s svojimi gestami vsak zase podoba popolne zbranosti in zamišljenosti, desni, edini golobradi med njimi, ki pozorno izteguje vrat proti neupogljivi zaslišanki, pa nosi jasne fiziognomske poteze slikarkinega moža Ivana Vurnika. Ker se edini med njimi z rokami oklepa knjig, je morda umetnica s tem nakazala tudi njegov odnos do njih, saj sta jih zbrala za celo knjižnico že arhitektov ded podobar Ivan Vurnik starejši in oče Janez Vurnik mlajši. Samega arhitekta Ivana Vurnika pa je žena rada upodabljala tudi s knjigo v rokah.

Arhitekt Ivan Vurnik je v nekem pismu tržaškemu škofu Andreju Karlinu napisal, da “je bil eden glavnih nagibov” za poroko s Heleno Vurnik

“dobiti v Heleni delavca za naše kulturno delo” in to, da “so bile Helenine težnje mojim popolnoma sorodne in ker je bila pripravljena na vse žrtve in samozatajevanje”, s čimer je označil njun enak pogled na umetnost in življenje, ki jima je omogočil izjemno plodno ustvarjalno sožitje. Očitno pa je bila Helena Vurnik v moža tako zazrta, da je ugledala nekakšen idealni “kanon” tudi v njegovi skladno izrezljani fiziognomiji, na katero se je pri slikanju svojih svetnikov velikokrat oprla. Pri delu za slovensko kulturo je možu sledila tudi v njegovih izrecnih prizadevanjih za izoblikovanje pristne slovenske umetnosti. To bi bilo – glede na njeno neslovensko poreklo – lahko videti paradoksalno, ko bi se ustvarjalca pri takem stremljenju ne opirala na zunanje prepoznavne elemente, kot so zlasti ljudske noše, ornamenti ljudske umetnosti ter še posebej izbor barv, temelječ na slovenski trobojnici, ki obvladuje tudi modro-belo-rdeči barvni spekter pričujoče slike. (Do danes je prevladalo prepričanje, da je mogoče doseči nacionalni izraz v likovni umetnosti kvečjemu spontano, od znotraj, in ne v povezavi z motivom, zato veljajo za močnejše prežarjene s slovenskim občutenjem kot folkloristični vesnani, ki so si prav tako zavestno prizadevali za pristno slovensko umetnost, bolj svetovljanski slovenski impresionisti. To občutenje pa je moč dojeti le z ustrezno občutljivostjo in ga ni mogoče objektivizirati tako kot prepoznavanje slovenskega ornamenta ali barv nacionalne zastave.)

V samem izboru prizora iz svetničnega življenja je na sliki mogoče – ne glede na intencijo slikarke – razbrati

V tedanjem iskanju najustrežnejšega sakralnega izraza se je usmerila v način, ki naj bi poudaril brezčasnost in obrednost slehernega motiva – predvsem njegovo idejo; zato so njene postave slovesno negibne in ezoterično nečutne, zaznamovane s pomenljivimi gestami ter strmeče vase ali v duhovne daljave. Ker je umetnica izhajala iz dunajske secesije, se je lahko pri tem posebej razživel tudi njen prirojeni smisel za dekorativnost, ki ga je pretanjeno obogatila tudi v duhu slikarjev preraphaelitov, njeno nagnjenje k simboliki pa temelji tudi na izročilu simbolizma, posebej v znamenju francoskega slikarja Puvisa de Chavannesa.

Prizor s sveto Katarino, živečo na začetku 4. stoletja po Kr., temelji na legendi o njenem življenju, po kateri si je mučenka, živeča med pogani, s svojo pogumno neuklonljivostjo pridobila nebeško slavo. Slikarka jo je postavila v sploščen prostor pred sodnike, sedeče pred stebri, zravnano kot klicaj. S premišljenimi razmerji med

tudi "feministično" obarvan pridih (kot je nakazala Nadja Zgonik v knjigi o pomembnih ženskah 19. in 20. stoletja na Slovenskem *Pozabljena polovica*), vsaj glede na to, da je podoba naslikala ženska, ki naj bi vnesla v profilno podobo svetnice celo avtoportretne poteze. Motiv namreč povečuje ženo, ki je bila v disputu z modreci v zagovarjanju svoje vere tako prepričljiva, da je niso mogli vrniti k poganskemu malikovanju, marveč jih je – nasprotno – sama spreobrnila v krščanstvo. S tem pa slika sama po sebi kaže tudi na (venomer mogočo) duhovno prevlado ženske nad moškimi.

Strogostna podoba svetnice med modrijani je vključena v mehko razgiban zlat okvir iz palmovih vej s križnimi rozetami in se lebdeče dviga nad simbolično okrašeno oltarno menzo kot sinji cvet. Nosilne arhitektonske sestavine baročnega prezbiterija prekriva kot pisana tkanina ornamentalno razčlenjena rombasta dekoracija, nad vrati v zakristijo pa je naslikano znamenje z atributi sv. Katarine (krono nad mučilnim kolesom in palmovimi vejami nad knjigami, iz katerih poganjajo secesijske vitice s ptički). Skozi tako secesijsko ubranost in vedrino vezeninastih ljudskih ornamentov s pticami pa zaslutimo tudi spomin na simboliko starokrščanske umetnosti oziroma na čas, v katerem naj bi sv. Katarina iz Aleksandrije kljub smrtnim grožnjam zravnano vstopila v svet svoje resnice in se skozi trpljenje, ki so ji ga ublažili angeli, preselila v večno harmonijo, kakršno nam skuša simbolično približati predelava cerkvenega prezbiterija z monumentalno sliko v središču.

Prav ta večnostni duhovni aspekt, ki dominira v prezbiteriju, je bil v svojem času tako nov in izrazit, da je na umetnico opozoril že France Stele v svojem *Orisu zgodovine umetnosti pri Slovencih*. Izidor Cankar pa je v prenovljenem svetišču dojel pravo uresničitev težnje po duhovnem v umetnosti (ki je lahko dosledno zanikala celo arhitekturno tektoniko in v slikarstvu prostorskost), več kot značilne za prelomni čas neposredno po prvi svetovni vojni, zato mu je leta 1921 posvetil izčrpno študijo v reviji *Dom in svet*. ■

Starostniki in otroci bivajo skupaj

✍ Zdenka Jerina

Vrtec Vrhnika se je pred nekaj leti zelo povezoval z domom upokoencev. Otroci in starejši so se srečevali, igrali in ustvarjali prijetne medsebojne stike. Tkala so se prava prijateljstva med otroki in starostniki. S tako obliko dejavnosti smo otrokom omogočili pristen stik s starostjo, otroci so spoznali, da so starejši lahko pravi prijatelji pri igri, navajali smo jih na sprejemanje drugačnosti in pripravljenost deliti svojo pozornost in ljubezen tudi z drugimi. Starejši so čutili, da so še vedno nekomu potrebni, da jih ima nekdo rad. Obenem pa so ohranjali stik z mlado generacijo, saj sta otroštvo in starost nepogrešljiva člena življenjskega kroga.

Začetki

Prva srečanja z domom upokoencev sežejo daleč nazaj (glede na kroniko vrtca v leto 1988). Bila so občasna (pust, 8. marec, novo leto). Toda polagoma se je izoblikovala ideja, da stike s stanovalci doma poglobimo in vsebinsko razširimo. Želeli smo ugotoviti, ali je mogoče med otroki in starostniki vzpostaviti globlji prijateljski odnos: tak, da bi se otroci in prebivalci doma vsakega srečanja veselili in ga težko čakali.

Naš cilj je bil:

- vzpostaviti stik med otroki in starejšimi,
- vzpodbuditi pogovor in negovati odnose med njimi,

- vzgajati otroke v duhu razumevanja, strpnosti, človeškega prijateljstva in zavesti, da svojo ljubezen in pozornost posvetijo tudi drugim,
- da otroci spoznavajo, da je starost nekaj normalnega in se je ni treba bati,
- da se bodoče generacije naučijo sprejeti starost in stare ljudi,
- vzpostaviti vezi med generacijami in pripraviti posameznika, družine in okolje na starost.

Osrednji del

Za sodelovanje z domom upokoencev sem se odločila, ko sem imela skupino otrok, staro od 3 do 4 leta. V vrtcu sem pričela s tematskim sklopom o družini. Cilj sklopa je bil pripraviti otroke na srečanje s starostniki v domu. V dejavnost so bili aktivno vključeni starši in stari starši. Na obisk v skupino je prišla babica in otroke obdarila s prijetnimi spomini na otroštvo ter jim prebrala nekaj pesmic iz svoje mladosti. Prireditve ob koncu sklopa so se udeležili starši in stari starši. Starše sem seznanila, da bodo otroci pogosto obiskovali dom upokoencev. Želela sem vedeti, ali nas v naših namerah podpirajo, in dobila sem pozitiven odgovor. Pred vsakim obiskom v domu sem otrokom ponudila možnost izbire, in sicer, da sodelujejo ali da ostanejo v vrtcu. Bilo me je strah, kako se bodo otroci in starejši ujeli, toda kmalu sem spoznala, da je bil moj strah popolnoma odveč.

Od delavcev doma sta se v sodelovanje dejavno vključili socialna delavka in delovna terapevtka. Direktorica je sodelovanje zelo podpirala. Ko smo nastopali v domu, so zaposleni opazili, da stanovalci želijo otroke kaj vprašati, jim povedati ali kaj pokazati. Zato sta socialna delavka in terapevtka iz-